

СЕКЦІЯ № 11: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

**Набатова О. О., к. е. н.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кафедра економічної теорії**

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Становлення постіндустріальної економіки передбачає формування певного інституціонального середовища, функції якого полягають у мінімізації трансакційних витрат та інституціональних ризиків інформаційної, інтелектуальної та інноваційної діяльності, у тому числі у процесі капіталізації і комерціалізації їх результатів шляхом встановлення узгодженої системи правил, норм, вимог та санкцій. Постіндустріальні інститути мають забезпечити вільну контракцію, мобільність господарюючих суб'єктів, їх можливість вибору найсприятливіших умов для своєї діяльності у різних країнах.

Проявами трансформації інституціонального середовища мають стати зміни цінностей і норм господарюючих суб'єктів, стратегій їх поведінки у різних сферах (відносинах власності, виробництві, трудових відносинах, споживанні тощо), а також правил (формальних та неформальних), що регулюють ці дії. Висуваючи високі професійно-кваліфікаційні вимоги до працівників, «нова економіка» потребує від них нових особистісних якостей – соціальної відповідальності, толерантності, інтелектуальної самодостатності. У соціальній структурі суспільства з'являється «креативний» клас, що утворюють працівники-інтелектуали. Домінування інтелектуальних видів діяльності супроводжується зміною відносин власності, появою її нових об'єктів, форм, способів реалізації. Високий ступень мобільності суб'єктів постіндустріальної економіки, багатоаспектність їх соціальних ролей сприяють випереджаючому розвитку неформальних інститутів та відносин, що, у свою чергу, обумовлює посилення процесів стихійної самоорганізації. Виникають нові форми взаємодії, наприклад, конкурентне заміщення (боротьба економічних суб'єктів, спрямована на витіснення супернику з ринку) трансформується у конкурентне доповнення – стратегічну взаємодію, що передбачає не поглинання та злиття фірм, а синхронізацію темпів та траєкторій їх розвитку.

Виходячи з цього, у постіндустріальній економіці формується попит, насамперед, на інститути захисту прав власності, перш за все, інтелектуальної; інститути лібералізації і відкритості економіки; інститути, що забезпечують капіталізацію людського капіталу; інститути ринку інновацій та сучасного фінансового ринку; інститути, що забезпечують гнучкість трудових відносин, безперервну освіту, мобільність працівника, його самозахист тощо.

Водночас слід зазначити, що створення таких інститутів є дуже проблематичним у країнах, які не завершили модернізацію економіки. Інституційне середовище української економіки через її технологічну багатокладність є мозаїчним переплетінням локальних інституціональних середовищ, що відрізняються як за економічними стратегіями, що реалізують індивіди, так і за регулюючими їх поведінку нормами. Критично мала частка першого постіндустріального (шостого) укладу обумовлює низький попит на інститути постіндустріальної економіки. Зосередження великої приватної власності у експортоорієнтованих секторах низькотехнологічних укладів формує інший інституціональний попит – індустріальний сектор потребує захисту національного товаровиробника, активної промислової та соціальної політики, забезпечення стабільної зайнятості, державної системи соціальних гарантій, закріплення кваліфікованих кадрів за підприємствами і т. ін.

В Україні потреба у створенні постіндустріальних інститутів відповідно до викликів сучасного розвитку світової економіки суперечливо співіснує з потребами модернізації, реіндустріалізації. У постіндустріальну епоху можливості проведення державної промислової і структурної політики (як частини стратегії прискореної модернізації) суттєво обмежуються через різке прискорення та посилення якісної невизначеності структурних і технологічних зрушень. У такій ситуації обирати пріоритети має не держава, а суб'єкти, вмотивовані ринковим інтересом. Проте у країнах, що розвиваються, національний бізнес за своїм ресурсним потенціалом та цільовими функціями не завжди здатний стати суб'єктом розвитку. Тому процес становлення економічно ефективного і соціально відповідального бізнесу потребує безпосередньої участі держави, яка має приймати рішення про стратегічні пріоритети, визначати перспективні «ніші» на глобальних ринках.

Якщо у розвинених країнах певну деіндустріалізацію було трансформовано у постіндустріалізацію – розвиток конкурентоспроможних сегментів «економіки знань», то проблема

полупериферійних для глобальної економіки країн полягає у тому, що такий сценарій не працює через відсутність достатніх ресурсів і ефективного державного управління. Без підвищення щільності інституціонального середовища індустріальної економіки створення постіндустріальних інститутів призводить до розширення каналів відтоку ресурсів з національної економіки, залишаючи їй перспективи стати в кращому разі індустріально-збиральним цехом більш розвинених країн, у гіршому – їх сировинним придатком.

**Гриценко О. А., д.е.н., проф.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кафедра економічної теорії**

АЛЬТЕРНАТИВНІ НЕФОРМАЛЬНІ ІНСТИТУТИ В ЕПОХУ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН

Сучасні процеси, що відбуваються в Україні, свідчать про революційний характер перетворення, важливою рисою яких є руйнація попереднього інституційного середовища та його наповнення новими інституціями. Перш ніж нова влада встановить нові формальні інституційні структури, будуть виникати альтернативні неформальні правила життя (приміром «майдан»). В загальному розумінні інститути – це створені певною спільнотою обмежувальні рамки поведінки, що структурують повторювальні взаємодії між людьми, упорядковують між ними взаємовідносини та створюють механізми примусу щодо їх виконання. Інститути формують структуру стимулів, що спонукають людей до певних дій, розширюючи їх волевиявлення та спрямовуючи їх в певному русі. Якщо формальні інститути санкціонуються державою, яка виступає їх гарантом, виконання неформальних правил гарантується самими індивідами, які домовляються про їх виконання. Якщо інституційна система розцінюється суб'єктами як перешкода для задоволення цільових устремлінь, розчищається майданчик для протесту як пристосувальної реакції. Протестні дії починають народжувати нові способи регулювання суспільного життя. Нові неформальні інститути формують простір для нових спонукальних мотивів, які створюють простір та ставлять перепони для поведінки певного кола суб'єктів. На основі дослідження неформальних інститутів стає можливим пояснення майбутніх сценаріїв інституційного розвитку. Неформальні інститути в інституційному просторі революційних перетворень стають альтернативними правилами і нормами та приймають види: допоміжних,